

TÉKA

ADY ENDRE: Poeme. (In românește de Paul Drumaru.)

— A Marin Sorescu lírai szárnyalású bevezetőjével és Szemlér Ferenc Adyt a román olvasóknak bemutató utószó-tanulmányával megjelent, külsőre is ünnepi kiállítású kötet nemcsak azért jelentős, mert sorrendben immár a nyolcadik román nyelvű Ady versfordítás-gyűjtemény, hanem főleg azért, mert szám szerint 237 versfordítása valamennyi eddigi kötet anyagának többszöröse. Az első ízben Drumaru által lefordított 106 verssel a románra fordított Ady-versek száma eléri a 270-et, tehát verseinek csaknem egyharmadát. Drumaru fordítás-kötetének igazi értékét azonban nem ez a számmal mérhető „rekord” jelenti, hanem az a merészség, amellyel az eddig még lefordítatlan versek közül is főleg az ún. nehéz versek román nyelvű megszólaltatására vállalkozott, s mindenek fölött az a magas fokú művészi teljesítmény, amelyet szinte valamennyi vers-tolmácsolásában sikerült — nemegyszer ragyogó költői leleménnyel s az Ady-versek legfinomabb árnyalatait is biztosan értő-érző képességével — elérnie. Sajnálatos az az utószóba, onnan pedig a borító „fülszövegébe” is becsúszott elírás, mely szerint Erdmindszent „bihari falucska”. (*Kriterion*, 1972.)

ION BRAD: Emil Isac — un tribun al ideilor noi. — A több mint négyszáz lap terjedelmű írói monográfia végén álló két évszám (1953—1972) mintegy hitelesíti azt a két évtizedes kutató- és feldolgozó munkát, amelynek eredményeként az első írásai-
val 1902-ben jelentkező Emil Isac fél évszázadon átívelő írói pályája mellett a korszak bennünket legközvetlenebbül érintő és érdeklő története is megelevenedik a könyv lap-

Ha egy társadalom nemi kapcsolatai „természetesnek”, elfogadottnak számítanak, felmerül a kérdés, hogy ami ettől eltér, az deviáns-e. Mead éles határt von a fiziológiai és a kulturális deviánca közt. Az előbbi velesztületet rendellenességeket hordoz, az utóbbi viszont társadalmi termék.

A szociológia számára nehéz „terep” a nemiség, mert nem rendelkezik a tárgynak megfelelő kutatási technikával. Ezen a szinten a legjelentéktelenebbnek látszó szokások, hagyományok is hasznos kiindulópontot jelentenek a szociológusnak. Tud-e élni velük, bele tudja-e ágyazni őket korhoz, társadalmi réteghez, nemzethez kötött összefüggésekbe; ettől függ mind a konkrét kutatások, mind az elméleti általánosítások sikere.

Neményi T. Ágnes

Az esztétika az interdiszciplináris kutatások fényében

Az esztétikai nyíltszíni kutatások eredménye. De rendhagyó módon az, mert a nyitott kutatás tárgyválasztásában vagy a kutatott valóságterület még üresen maradt részeire irányul, vagy a megismerés útján előre haladva újra és újra felosztja a megismerésre ítélt világot. Ugyanakkor az esztétika rendhagyó kialakulása az integráció igényéből fakad: totalitásban ragadni meg a világot. De míg ez az igény a reális valóság megragadását a filozófiában totális modell kialakításával teszi lehetővé, addig az esztétikában olyan tételek megfogalmazására tör, amelyeknek — ha lehet így mondani — egy külön világ, a művészet univerzuma teljes magyarázatát kellene megadniuk. Ahelyett azonban, hogy a teljes magyarázat óhajta lezárna az esztétikai kutatás körét, ellenkezőleg, nyitottá teszi azt, mégpedig két irányban: az elvontan-filozofikus és a konkrétan esztétikai kutatások felé. És ebben rejlik rendhagyón interdiszciplináris jellege is: szemben a reális valóságot tanulmányozó számos esztétikus rész tudománnyal egyfelől, és ugyanannak a valóságnak totális modelljét megragadó filozófiával másfelől, az esztétika mindkét oldal teljes feladatkörét magára érte egyedül vállalkozott ennek a külön univerzumnak a birtokbavételére. Végső soron tehát tárgyválasztásában van sajátossága. Mert minden tudomány egészében ragadja meg tárgyát, de az esztétika tárgya maga is egész: az esztétikum fényében létrejött alkotások, művek emberközpontú világa.

De egyeduralma ellenére sem „boldog tudomány”. Nem az, mert tárgya, a valóság és az eszmény dia-

lektikus kapcsolatában neszező esztétikum mindig több, mint a csak kitűzött eszmény, és mindig kevesebb, mint a már megvalósított valóság. Mindig felül e két pólus között, amelynek további megtétele magára az élővalóságát építő emberre vár, mindenkire, aki csak megkívánta ez út elejéről a megmutatott távlatokat. Az esztétika boldogtalan feladata: ezeknek a távlatoknak sziszifuszi vizsgálata: a műalkotást faggatja; valóságunkhoz és eszményeinkhez való viszonyát elemzi. Ezért az esztétika egyszerre ontológia is, gnoszeológia is. Ontikája a műalkotás valóságát, gnoszeológiája a műalkotás üzenetét kutatja. Mert az esztétika tárgya — világ: alkotásokkal érlelt minősített ítéletek művészi világa, amelyben minden opus „műalkotáségyéniség” (Lukács), és minden üzenet vezérelt eszme.

Az esztétikum világa tehát viszonyaiban élő világ, és e világ tudománya felé is úgy jelenik meg, mint viszony-lét. Az esztétika tárgya tehát viszonytárgy: a lét és mozgás, egyensúly és konfliktus, lehetőség és valóság dialektikájából származó viszonyok tárgya. Ezért az esztétika tárgyához való viszonya a viszonyok viszonya, a legendább elidegenedés, amely nem szorítja gúzsba az ember lényegi erőit, de létrehozza a közvetítettségek mezőjét. Elsőként létezik, amióta az ősi közvetlenség szinkretikus egysége, „a nem tudják, de teszik” (Marx) kora a tudás és a tevés bonyolult viszonyaira szakadt, és bizonyára utolsóként fog majd megszűnni, mikor már művész sem lesz, „csak emberek, akik festenek...” (Marx).

A viszonyok viszonya a különös szférájában él és hat: az esztétikai tárgy erőtere a különös. De ennek a szervező középnek (Lukács) a létrejötté egyben oldalai megerősítését is feltételezi: egyfelől az egyes művek szakmai-szemleológiai analízisét, másfelől az általános-szemantikus tartalmak eszmei-filozófiai elemzését. Innen az esztétikai kutatás kétoldali nyitottsága segédtudományai, valamint a filozófia felé. Nyitottságában újabb és újabb művészi-esztétikai kánonokat szerkeszt, újra- és újratölti kategóriái jelentéseit, újra- és újraszervezi elemző modelljeit — felismerései mégsem totalizálódhatnak filozófiai posztulátumokban (hiszen ehhez túl közvetlen a viszony-mezője), de szakismeretekben sem sűrűsíthetők (mert ehhez viszont túl elvont az általánosítási foka). Ezért a teljes magyarázat megvalósítása az esztétika számára bármiképpen is csak önmaga felszámolása árán realizálható: vagy filozófiává nő, vagy pedig szaktudománnyá sűrűsödik. Ezért harca tárgyával tragikus harc. Az esztétika csak addig önmaga, amíg céljáért küzd; csak a küzdelem esztétikai, a cél elérése már nem: az esztétika feloldódik céljában. Léte ezért sajátosan nyitott, interdiszciplináris lét.

Létrejötté is az.

Egykoron a tudományok azért válhattak ki a filozófiából, mert a kezdeti világkép mindent elárasztó általánosítása hovatovább elégtelennek bizonyult. A szinkretikus létet felváltó tagolt társadalmi lét magát a kezdeti tudatot is tagolta. A kétirányú nyitottság távlatai már itt felsejlenek: egymás után születnek meg a szaktudományok

jain. Életrajz, írói életmű és századunk első felének — egy történéznek is becseületére való — korrajza tárul az olvasó elé. E három egymásba fonódó szálát követi nyomon a szerző, az elmélyült anyag- és tárgyismeret adta biztonságot a marxista irodalom- és történelemszemlélet árnyalt és alkotó alkalmazásával párosítva. Mind a könyvben élményszerűen bemutatott kortörténet, mind Emil Isac személye, írói munkássága és közéleti tevékenysége annyira szervesen és közvetlenül kapcsolódik a romániai magyarság történetéhez, társadalmi törekvéseihez és művelődési-irodalmi életéhez, hogy híradásunk lehangsúlyosabb szava csakis a magyarra fordítás sürgetése lehet. (Dacia, 1972.)

MAGYARI BÉLA: Elektrotechnika mindenkinek. — Mint már címe is elárulja, ez a könyv nemcsak a szakemberekhez szól. Nagyjából a középiskolai tananyag színvonalán foglalja össze az elektrotechnikai alapismereteket, valamint kevesebb elméleti, de jóval több gyakorlati vonatkozással. Tankönyv jellegű munka, magánúton való szakmai felkészülésre is alkalmas, csak általános iskolai matematikai ismereteket igényel. Egyszerű és világos előadásmódja, sok szemléletes ábrája megkönnyíti a tanulást és tájékozódást. Hasznos azok számára is, akiknek már van valamilyen elektrotechnikai alaptudásuk, s azt rendszerezni szeretnék. Középiskolai tanulók és tanárok számára pedig a benne foglalt gyakorlati ismeretek, a helyes szakkifejezések, néhány praktikus táblázat és a balesetelhárításról szóló fejezet nyújt értékes információt. (Műszaki Könyvkiadó, 1972.)

MAROSÁN GYÖRGY: Az úton végig kell menni. — A magyarországi memoárirodala-

TÉKA

lom e jeles terméke a szerző második életrajzi kötete. Az első, *A tűzes kemence* 1945-ig, a világháború végéig, a felszabadulásig vall a korról, a magyar munkásmozgalomról, hibákról és eredményekről, az életről, amilyenek az öntudatos munkából lett népribun látta. Az életút 1945–1948-as szakaszát felölelő, értékes könyv munkásmozgalom-történeti adalék, nemzetközi viszonylatban is. A szociáldemokrata párt egykori következetes tagjának, nagy hatású vezető egyéniségének kíméletlenül őszinte megnyilatkozásai a retrográd eszmék bármely megnyilvánulásával szemben perdöntő bizonyítékok. A kiadó utószavából értesülünk arról, hogy szerkesztés alatt, tehát közeli megjelenés előtt áll az életrajzi trilógia harmadik kötete, amelynek „tárgya a személyi kultusz éveinek torzításai, az ellenforradalom tragikus napjai, majd a konszolidációért, a munkáshatalom megszilárdításáért vívott feledhetetlen küzdelem”. (Magvető, 1972.)

SZABÓ ZSIGMOND: A csirasejtek és a megtermékenyítés. — Minden élőlény jellegzetes és alapvető tulajdonsága, hogy önmagához hasonló utódokat hoz létre. E folyamat első mozzanata a megtermékenyítés, amit a szerző az összes biológiai jelenségek közül a legszebbnek és — talán — a legbonyolultabbnak nevez. Szabó Zsigmond a legújabb kutatások eredményei, a biológia mai állása szerint írja le a csirasejteket és a megtermékenyítést, s emellett alkalmat talál a szaporodásnak a „klasszikustól” eltérő módjaival is megismertetni az olvasót (mesterséges szűztermés, „apa nélküli” békálárvak előállítás stb.). Közérthető és olvasmányos, de szakszerű könyvének utolsó részében genetikai kérdésekről, a megter-

(mennyiségtan, csillagászatban, földmérés stb.), a mindent átfogni akaró filozófiai modell pedig egyre inkább eltávolodik a kezdeti mennyiségi koncepciótól, és szintetikus gondolatát, világnézetté emelkedik. Persze a távlatok korrespondenciája is megjelenik, és az ingázás egyes és általános között, a filozófia és a szaktudományok kialakulása között, az évezredes gondolkodás történetében sajátos helyet biztosít az ember művészi tevékenységét vizsgáló tudománynak is, az esztétikának: hamarabb bírta azt a területet, amelyet majd legitím módon is neki juttat a kultúra története: a különöst. Sokáig ide ömlött be minden, ami szellemi volt: az egyes tudományok a különösön keresztül igazolták magukat a filozófiai koncepciók árnyékában; de maga a filozófia is rajta át érvényesítette a szaktudományok elméleti általánosításainak a kontrollját. Önálló területté azonban az esztétika tette az egyes és általános művészi tagadásának tagadásában.

Az esztétika kiválása tulajdonképpen a tagadás tagadása: a kiválás kiválása.

Létrejött az ókorban a kozmogónia, pszichológia és teleológia mellé sorolta. Ebbe a közösségbe az esztétika saját kutatási tárgyát is bevonta: a művészetet tudománnyá, a nevelés diszciplinájává akarta emelni. Ennyiben az esztétika kicsit tárgyában is megfürdik, és bizonyos mértékben művészivé válik; nemhiába igazságai az esszében a legotthonosabbak. Erdemes itt arra a sajátos kettősségre gondolni, amely az esztétika permanens jellemzője: a tudományos és művészi igények átcsapásos egyidejűségére, kezdve a platóni dialógusok multhatatlan szépségétől és az arisztotelészi szövegek tudományos csengésétől napjaink traktátusainak, kritikáinak, esszéinek, tanulmányainak többszólamúságáig. A kétoldali nyitottság jelenléte tehát már az ókorban kétségtelen, de máig is az esztétika létezési módja interdiszciplináris közvetettsége maradt.

A középkorban az esztétikai sajátosságok elemzése misztifikálódtak: a tudományos törvényeket hittételek cserélték fel. Az esztétikai szerves közép is „felmagasztaltatott”, és a művészet tárgyi transzcendenciájával maga is hittételek hordozójává vált: összefolyt a vallási tudattal. A tudás vágyát a keresztény vallás alázata, a szükségszerűség objektivitását az oligarchikus önkény szubjektívizmusa helyettesítette. Hogy mit nyert és mit veszített középkori transzcendenciájában az esztétika, nagyon ellentmondásos kérdés. Mert az esztétika középkori nyitottsága egyfelől az eksztázis átszellemlítéséhez, a negatív kategóriák kiéleléséhez, a transzcendens eszmény és a művészi fenség dialektikájához, másfelől azonban az arisztotelészi tanok meghamisításához és az antik művészet lerombolásához vezetett. Egy biztos, e szakasz „intradiszciplináris” kutatásával még mindig adóskok vagyunk. Mert ez a szellemtörténeti vonulat esztétikailag sem tekinthető pusztán átmenetnek ókor és újkor között; funkciója nemcsak „inter”, hanem „intra” is!

Ha a középkorban a transzcendenciák világa vezérelte az esztétikai szféra alakulását, akkor, mint erős reakciója ennek, a konkrét-ság-igény, a gya-

korlati lét igenlése, az empirikus tudat lesz az, ami az újkori esztétika központi problémájává válik. Eppen ezért itt az esztétika nyitott létezése a szaktudományok kapcsolatában mérhető le. De egyben az ókori gyakorlattól is különbözik. Míg ott az esztétikai-művészi szféra kutatása egyenlő mértékben és egyidejűleg filozófikus és szakszerű is volt, itt főleg az utóbbi, az egzakt elemzés hódít teret. Eszerint az első három szakasz az esztétikai kutatás történetében úgy is megragadható, mint egy hatalmas generatív struktúra tézise, antitézise, szintézise: tézis — az ókori gyakorlati és elméleti igény egyidejűsége kezdeti szinkretizmusában; antitézis — a középkori dogmatikus-elméleti igény és az evilági gyakorlati lét transzcendens tagadása; szintézis — az ókori gyakorlati igény felé történő újkori visszafordulás, de olyan fokon, amely megszüntetve megőrzi mindkét szakasz pozitív elvonásait is. Az újkor hajnala ezért egyaránt termőtalaja az esztétikai szféra nyitott kutatásai számára mind az egyes, mind az általános pólusain is. És innen magának a partikuláris szférának esztétikai megerősödése is olyan mértékben, hogy az áttörés megszűnik finális kritérium lenni, és a partikuláris tételek viszonylagos függősége diszciplináris önállóságra emelkedik: az esztétikai diszciplína tudományá válik, „önmagára talál” azáltal, hogy szerényítve pontossá formálja célkitűzéseit, körülhatárolja különös tárgyát, és noha kutatása továbbra is nyitott marad, területe megszűnik átjáróház lenni: modelljei definiáltak, elméletei igazoltak, diszciplinái önállóak lesznek.

A kétoldalú nyitottság tehát dialektikus egységet hozott létre. De ennek a dialektikus egységnek a státusát gyakran megsértették az esztétika történetében. Még ma is hat az az elképzelés, miszerint esztéta csak filozófusból lehet, mert — úgymond — az esztétika feladata nem több, mint az adott filozófiai modell ráillesztése az esztétikai gyakorlatra. Eből a fajta esztetizálásból következett aztán a már ismert vulgárszociológizáló gyakorlat, a sematizmus esztétikája, a doktriner számonkérések kora stb. De e hiba fordítottja is hiba: nevezetesen az az ellenfelfogás, amely szerint a szaktudományok ismerete magában is elégséges az adott művészeti ág teljes elméleti megértéséhez és alkotó továbbfejlesztéséhez. Az effajta abszolutizálásokból következő szakbarbár magatartások, pozitivistá elméletellenességek, magukramaradt mennyiségi-statisztikai elemzések steril következtetései és káros mivoltuk hasonlóképpen ismeretesek. E kétoldalú torzítás vitájában jelentkezett aztán az az álprobléma, amely antinómiák szorítójába rakta magát az egész nyitott kutatás esztétikai létjogosultságát. Ez az álprobléma a „vagy-vagy”-ok vitája volt: vagy egyetemes esztétika, vagy szakesztétika! Kétségtelen, hogy a modern modellek létrejötte sürgette a szakesztétikák kialakulását. Az játszódtott le itt kicsiben, ami Engelstől napjainkig nagyban: az adott tárgy tudományát tudományai egész sora váltotta fel: belsőleg tagozódott. De amint a magfizikus, magnetikus, optikus, mechanikus végső soron mindig fizikus, úgy a film-, színház-, tánc-, iroda-

mékenyítés és az öröklődés közötti összefüggésekről esik szó. (*Ceres, 1972.*)

MIHAELA MANÇAŞ: Stilul indirect liber în româna literară. — Mancaş könyve (eredetileg doktori disszertációja) egy sajátos közlésformáról, a szabad indirekt stílusról, az egyenes és a függő beszéd egy sajátos ötvözetéről szól. Gazdag szakirodalom alapján tisztázza a sok mindenben vitatott közlésforma lényegét, az tán végigkutatja a román irodalom történetét azzal a céllal, hogy kimutassa: mikor és kiknél fordul elő először, és hogyan fejlődött. A szabad indirekt stílus közvetlen előzményeit a XVII. századbeli moldvai krónikárok munkáiban fedezi fel, majd XIX. és XX. századi román prózáirók munkái alapján tüzetesen elemzi e vizsgált közlésforma mondattani sajátosságait. Összegezésként a szabad indirekt stílus kompozíciós lehetőségeit és stílusi funkcióit veszi számba. (*Editura didactică și pedagogică, 1972.*)

Filozófiai kislexikon. — Eltérően az 1970-ben megjelent első kiadástól, amelynek anyaga a *Filozofszijskij szlovar* (Moszkva, 1968), illetve *Filozofszijszkaja enciklopedyija I* — IV. (Moszkva, 1960—1967) szócikkeinek rövidített fordítása, e második — Szigeti Györgyné, Vári Györgyné, Volczer Árpád szerkesztette — magyar kiadás módosításokat tartalmaz a *Filozofszijszkaja enciklopedyija* időközben (1971-ben) megjelent V. kötetének feldolgozása alapján. A kislexikon függelékben közli a filozófiai irodalomban leggyakrabban előforduló idegen szavak, kifejezések és fogalmak magyarátatát, valamint a lexikonban szereplő filozófusok magyar nyelven megjelent műveinek — nem teljes, hanem a viszonylagos hozzáférhetőség szempontjai szerint összeállí-

TÉKA

tott — nagy haszonnal forgatható bibliográfiáját. (*Kosuth Könyvkiadó, 1972.*)

Dózsa — Születésének ötszázadik évfordulójára. — Reprezentatív válogatás jelzi az irodalom, a költészet tiszteletét a forradalmi lendület, a társadalmi korlátokat szétfeszítő erő szimbólumává nőtt parasztvezér, Dózsa György iránt. Megtalálhatjuk az antológiákban fémljelzett költőket Taurinus Istvántól Ady Endrén és József Attilán keresztül el egészen a legfiatalabb Bari Károlyig. A kötet illusztrációi pedig Derkovits Gyula Dózsa-sorozatának darabjai, melyek nagyszerűen teljesítik egészszé az antológiát a nyolcvannál több, Dózsához vagy Dózsáról írt verssel. A vers szerzői között jogos büszkeséggel fedezhetjük fel két hazai költőnket is: Szemlér Ferencet és Székely Jánost. A kötetet Juhász Ferenc nemes forradalmi pátosztól áthatott sorai vezetik be. (*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1972.*)

MIHAIL TRITEANU: Luceafărul 1902—1920. Indice bibliografic analitic. — A mintaszerűen összeállított folyóiratbibliográfiát bevezető terjedelmes tanulmány nemcsak sajtó-, hanem társadalom- és művelődéstörténeti szempontból is hiteles képet nyújt a század első két évtizede legjelentősebb román nyelvű erdélyi folyóirata történetének tudományos feltárása és bemutatása kapcsán az egész korszakról. A folyóirat 15 évfolyamát (1915—1918 között szünetelt) feldolgozó bibliográfia ötödfélezer tételének jól sikerült tematikai csoportosítása, az anyag áttekinthetővé tétele mellett, messzemenően biztosítja e nagy fontosságú irodalomtörténeti segédeszköz könnyen kezelhetőségét és használhatóságát. A folyóiratban megjelent mintegy ezer —

lom-, zeneesztéta is végső soron — esztéta, Éppen ezért a belső tagozódás nem jelenítheti egyik oldal abszolutizálását sem. Mert magának az egyetemes esztétikának a létezési módja is mindig különös-konkrét: tudományos viszonyulásban elválaszthatatlan magától a műalkotástól. Ugyanakkor az egyes műveket elemző szakszététika sem mondhat le az egyetemesség igényéről, amint nem helyettesítheti a szaktudományokat sem. Legfeljebb az egyetemes esztétika kérdésfeltevésében a hangsúly a tárgyi specifikumok azonosítására, a szakszétetikákban pedig e sajátosságok megkülönböztetésére tevődik. Éppen ezért mindkét túlkapasztudománytörténeti veszélye könnyen leleplezhető, csak össze kell vetni őket az esztétikai-társadalmi gyakorlattal: az üres spekuláció vagy a szakbarbár tárgyilagosság legfeljebb féligazságokhoz vezethet, önmagukban nem adnak kielégítő választ. Kettészakítottóságuk mesterkéltséget: a kölcsönös feltételezettség bűnös megszakítása. Mert a kölcsönös feltételezettség belső viszony. És éppen ebben az összefüggésben integráns egész az esztétika: nem filozófia és nem szakelmélet, hanem e kettő tudományosan megvalósított kölcsönös feltételezettsége. Ebből a megvalósítottságból fakad függetlensége. Mint láttuk, ha túllépi e viszonyt, bármely irányba is, önmagát szünteti meg. De éppen ennek a kettős tagadásnak a lehetőségében biztosít magának a tudományok között törvényes helyet a különös általánosítás koordinátaiban. És ez a tény újra tárgya felé irányuló bensőséges kapcsolatát igazolja: a fogalmiság jegyében, de a különös általánosítás erejével vizsgálja a művészi világ partikularitásait. Ezért nemcsak tudomány az esztétika, hanem esszé is, kritika is. Gyakorlat is: ipari esztétika, belsőterek esztétikája stb.

Az esztétika tipikusan történelmi tudomány: jelene elválaszthatatlan múltjától. Újabb feladatai kitűzését és megoldását is csak a régi adósságok törlesztésével lehet elkezdni: a nyitottságok elemzésével, a viszonyok történeti szerkezeti analizisével. Az egyik legrégebb és legfontosabb esztétikai nyitottság a tudományok felé irányul: a tudomány és a művészet dialektikus kapcsolatainak a kialakulását és fejlődését vigyázza napjainkig. A feladat tehát újravizsgálni azt, hogyan alakult ki a mennyiségi világgép és a szinkretikus művészetek viszonya, és hogyan osztódott belsőleg tovább; miként zajlott le az egyes—különös—egyetemes általánosítás folytonosságának és megszakítottóságának dialektikus története, és hogyan jelennek meg, cserélnek lényegyet, majd tűnnek el az évezredek fejlődés során az esztétika elemző ontológiai és gnoszeológiai kategóriái, hogyan törnek fel újabb és újabb elméletek, munkahipotézisek stb. Így e nyitottság struktúrájából ki lehet mutatni a műalkotás és a tudományos felfedezés, az utópia és az elmélet, a fantazmagória és az abszurd, az eszmény és az igazság történelmi szerkezetváltozásait, rávilágítva mindazokra az ismeretelméleti, társadalmi, ideológiai nehézségekre, amelyek egyaránt gátolták a művészetek és a tudományok, köztük az esztétika kialakulását és fejlődését is.

Az esztétika másik nyitottsága filozofikus; iránulásában óriási feladatkör kikerülhetetlen vállalását hordozza: a művészet és a társadalom örök viszonyának az elemzését. Ebben a vállalásban az esztétika nyitottsága etikailag konkretizálódik: interferál a művészet és az erkölcs struktúrájával. Ezért itt a feladat megállapítani, hogy a művészet mennyiben közös tárgya az esztétikának és az etikának; melyek a kérdésfeltevések különbségei és hasonlóságai; miként bővül az esztétika kategóriarendszere napjainkban esztétikai-etikaivá; miben áll az etikai és esztétikai azonosság és konfliktus társadalmi fontossága, és miért mindinkább erkölcsi töltésű ma nemcsak századunk művészete maga, hanem a róla alkotott ítélet is. Végül, e második nyitottság struktúrájából kimutatható az univerzumok viszonya is: a művészi szépség és az eljövendő szépség birodalmainak (Marx) a viszonya. Ma ez a viszony az esztétikai nyitottság maximális viszonya, amelyet a parttalanság veszélyétől a pólusok kölcsönös feltételezettsége véd: az eszmény és a valóság esztétikai dialektikája. A központban pedig a nevelés problémája áll. Talán mindig is a nevelés volt az esztétika és a művészet dialógusának centráliis témája: szebbé, gazdagabbá tenni az emberi ség szellemi életét.

Angi István

Az „elvarázsolt tudat” világa

Az emberi pszichikum fejlődése: filogenetikus folyamatba ágyazott ontogenetikus folyamat. A gyermeklélektan ennek is csak egy részét, a gyermek fejlődését vizsgálja. Elkonyin szerint a gyermek fejlődése „a társadalom tagjává való formálódásának, személyiséggé válásának a folyamata”.

Alapvető kérdése tehát az ontogenetikus fejlődés lélektanának, hogy a gyermek fejlődésében milyen tényezők játszanak döntő szerepet. *Tabula rasá*-val születik-e a gyermek, s így személyiséggé válása kizárólag külső környezeti tényezők (nevelés) függvénye — vagy pedig filogenetikus múltjából örökölt belső tényezők beérése?

A kérdés kategorikus megválaszolása szülte a pszichológiában egyfelől az ún. szociológiai elméletet másfelől a preformista irányzatot. E kettőt Stern konvergencia-elmélete próbálta egyesíteni, de hogy ma is mennyire időszerű ez a kérdés, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy Rubinstejn is abból az általános elméleti hipotézisből indul ki, hogy „a külső okok a belsőkön keresztül érvényesülnek”. Ennek bizonyítása és részletes-tudományos kidolgozása a mai lélektan feladata.

ma már dokumentum-értékű — illusztráció leírását két alfejezetre tagolt külön rész tartalmazza. Az egyetlen folyóiratot feldolgozó bibliográfia, önmaga hasznosságán túlmutatva, egyben a hazai magyar filológia nagy adósságaira is figyelmeztet. (*Editura enciclopedică română*, 1972.)

MOLIÈRE: Tartuffe. — Az idén emlékezik meg a világ annak a színész-írónak a 300 éve bekövetkezett haláláról, akinek — épp a Tartuffe miatt — egyetlen pap sem volt hajlandó feladni az utolsó kenetet. Elegáns gesztusa a Kritérionnak, hogy a Molière-évfordulóra, Illyés Gyula pompás előszavával, Vas István mesteri fordításában éppen ezt a művet adta ki a rangos *Dramák*-sorozatban. Anélkül, hogy egyetlen képmutatót is „átnevelt” volna, ez a darab azzal dicsekedhet, hogy megírása óta szakadatlanul minél képmutatóbb, annál adázabb támadásokra ingerli azokat, akiknek halhatatlan prototípusát megalkotta. A legkülönbözőbb felfogásokban játsszák a világ nagy és kis színpadain, hagyományosan és modernül, vaskosan és szublimáltan: a hatás sosem marad el. (*Kritérium*, 1972.)

SZABOLCSI BENEC: Úton Kodályhoz. — Ez a mindössze hatvanhárom oldalas kis könyv értékes darabja a Kodály Zoltán születése kilencvenedik évfordulója alkalmából megjelent kiadványoknak. Elolvasása után óhatatlanul felülrik az olvasóban a gondolat: szerencsés az a szellemóriás, akinek olyan követői, munkatársai és folytatói vannak, mint Kodály Zoltánnak. A közel-múltban elhunyt Szabolcsi Benec könyvének minden fejezete (Kodály és az irodalom; Kodály és a világműveltség; Kodály és a magyar népdal stb.) felvillantja a nevelő, a zene-